

KRONİK

Mahpus Toplum: Panoptikon'dan Biyolojik Gözetime

Dr. Şükran Gölbaşı

İngiliz filozof Jeremy Bentham, monarşik iktidarın maliyetli gözetimi karşısında daha ekonomik ve gözetleme sorunlarını kökten halledecek mimari yapıyı (panoptikon) keşfettiğinde bunu “Colombus’un yumurtası” olarak sunmuştu (Foucault, 2003: 87, 95-6). Bu yeni iktidar teknolojisi karşısında kaygı duyan Michel Foucault, bu mimari keşfin hapisanelerle sınırlı kalmayacağına ve bunun doktorlar, ceza hukukçuları, sanayiciler ve eğitimciler tarafından iktidarlarnı işletmek amacıyla kullanılabilceğine dikkat çekmişti (Merquior, 1986: 126). Foucault’ya göre bir cezalandırma tarzı olarak hapisanelerin toplumda hemen kabul görmesinin ardında, aslında toplumda zaten varolan tüm mekanizmaları yeniden yaratması yatmaktaydı. Hapishane insanları itaatkar hale getirirken, yeniden terbiye ederken; hoşgörüsüz bir okulun, iç karartıcı bir iş atölyesinin ve bir kışlanın zaten yapmakta olduğunu sadece biraz daha vurgulu hale getiriyordu (Foucault, 1992:338).

Normalleştirici Kurumlar

İktidar mekanizmalarının yapmak istediğı, insan hayatının her alanının sınırlarını çizerek, insanların bu sınırlar içinde kalmasını sağlamaktır. Bu sınırlar içinde kalan insan normal insandır. Foucault (1993), normal olmadığı düşünölen, iktidarın çizdiği normal tanımlarının dışına taşan bireylerin, toplumun geneline uydurulması işlemini “normalleştirme” olarak adlandırmıştır. Ona göre, modern toplumun diğer kurumlarının da işleyiş açısından hapisanelerden pek bir farkları yoktu, benzer disiplinler teknikler, okullarda, hastanelerde, tımarhanelerde, kışlalarda da hayata geçirilmekteydi. (Merquior, 1986: 123-4, 126). Deleuze’ün ifadesiyle (Foucault, 2005: 35); “Sadece mahkumlara çocuk gibi davranılmıyor, çocuklara da mahkum gibi davranılıyor. ... Bu anlamda, okulların da biraz hapishane oldukları, fabrikaların

fazlasıyla hapis hane oldukları doğrudur.” Foucault’ya göre aileden başlamak üzere yaşamımızın önemli bir bölümünü geçirdiğimiz kurumlar olarak okullar, kışlalar, atölyeler modern toplumun normalleştirme kurumlarıdır. Deleuze, hapis hane-fabrika analogisinin haklılığını anlamak için, gün boyu çiş yapmak için üç izin belgesi olan Renault fabrikasının girişini görmenin yeterli olacağını belirtmiştir. Modern burjuva toplumu, öğretmenleri, doktorları, sanayicileri, yargıçları ve diğer toplumsal görevlilerinin gözetimi altında yoğun ve yaygın bir mahpusluk şebekesi oluşturmaktaydı (Merquior, 1986: 126, 131).

Foucault’ya göre (2005: 25-16) insanların kendilerini tanımlarken kullandıkları terimler, iktidar tarafından belirlenmiş, sınıflandırılmış ve yaptırımları hazırlanmış kimliklerdir. İnsanlar bir zaman sonra bu verili kimliğin kendi doğası sonucu olduğuna inanmaktadır. Bu durumda normalleşme, toplum tarafından verili bir kimliği içselleştirme, düzen adına kendi üzerine bir otokontrol uygulamayı kabul etme demektir. Bu, insanların toplumun “normal” saydığı şeyleri sorgulamaya başladığı anda, “anormal” olarak etiketlenmesini de beraberinde getirmektedir. İnsanları düzene uyumlu hale getirmek üzere kurulan bu normalleştirici kurumlarda, normalleştirilmek suretiyle mevcut düzene uydurulamayan insanlar diğerlerinden tecrit edilmek üzere hapis hanelere kapatılmaktaydı.

Big Brother’ın Konut Mimarisinde Meşrulaşması

Bentham, Panoptikon modelini 1785 yılında tasarlamıştı. Model, 24 saat gözetleme esası üzerine kuruluydu. Bütünü(pan-) gözlemlemek(-opticon) anlamına gelen bu tasarım, birkaç katlık tek odalardan oluşan halka biçiminde bir yapıydı. Halkanın ortasında gözlemcilerin kaldığı bir nöbet kulesi yer almaktaydı. Tek odalı yapıların içinde yaşayanlar ne zaman gözlemlenildiklerini bilmemekle birlikte, her an gözlemlenebileceklerini ve her yanlış davranışlarının ceza getireceğini bilmekteydiler. Böylece ne zaman gözetlendiklerini bilemeyen insanların, saklanacak özel olan hiçbir alanları ve her zaman izleniyormuşçasına davranmaktan başka hiç bir seçenekleri yoktu (Lang, 2004). Doktora tezinde, mimari yapılarda video kamera ile sürekli denetlenme konusunu inceleyen Lang, bu sistemin sonunda herkesi kendi kendinin polisi olmaya ittiğini belirtmektedir. Bu, zaten özgürlüğün bittiği yerdir.

Bunun günümüz konut mimarisine yansımaları, girişinde kontrol birimleri olan, kamera sistemi ile sürekli gözetlenen ve kayıtlanan yaşam alanlarının oluşturulmuş olmasıdır. Üstelik, pahalı gözetim faaliyetlerinin tüm masraflarının da gözetlenenlere ödetildiği ekonomik bir sistem kurulmuştur. Tabii ki gözetleyenler açısından ekonomik, gözetlenenler açısından ise kendi kendilerini gözetletmenin maliyeti, eğer banliyölerde yaşamış olsalardı ödeyebilecekleri kira bedeline eşdeğer bir miktara karşılık gelmektedir.

Bir insanın ihtiyacı olan eğlence, dinlenme, alışveriş gibi her türlü etkinliğin içinde olduğu bu sitelerin sürekli gözleyen bir nizamiyeleri olması, hırsızlık ve teröre karşı korunaklı yapılar sunma retorikleriyle meşrulaştırılmaktadır. Toplumda yoksulluk arttıkça, sosyal güvenlik kurumları özelleştirilerek insanlar kapitalist düzenin insafına terk edildikçe, sistem dışına atılan insan sayısının artışına paralel olarak bu yapay cennetleri çevreleyen duvarlar da yükseltilmekte, gözlemlenmeleri daha sıkı rejimlere bağlanmaktadır. İktidar tarafından düzenlenen çeşitli oyunlarla korkutulan insanlar, her seferinde özgürlüklerinin bir kısmından daha vazgeçerek iktidarın gözleme masraflarını da cebinden harcayarak kendilerini gözletmeye razı olmaktadır.

Esasında toplumu gözetleme merakı, Bentham'la mimari bir yapıya, Foucault'yla bir kurama sahip olmadan önce de bir geçmişe sahiptir. Örneğin geçmişte Fransız Devriminin liderlerinden Fuche'nin Paris'teki tüm kapıcıları muhbir yaparak, binalarda yaşayan insanların her anını karakollara rapor ettirdiği (Bell, 2001: 322), Paris'te polisin denetimindeki 20 bin fahişenin muhbir yapıldığı (Dolgun, 2005: 52) bilinmektedir. Doğu Blok'u ülkelerinin kendi vatandaşlarını gözlemesi ve düzeni eleştirenleri Sibiryaya sürgüne göndermesi, ABD'de bir döneme damgasını vuran McCarthy'cilik, Hitler döneminde Yahudi vatandaşların ihbar edilmesi, Türkiye'de 1980 darbesinde meşrulaştırılan muhbir vatandaşlık uygulaması ile vatandaşların devletle işbirliği yapması, bir çırpıda sayılabilecek benzer uygulama örnekleridir.

Günümüzde, sistem dışına itilenlerin saldıracağı kaygılarıyla, yaşam alanlarının çevresi modern site yapılanmaları tarzında çitlenirken ve giderek site duvarları hapisane duvarları gibi yükseltilirken, milli güvenlik kaygıları ile de özel yaşamların izlenmesi ve dinlenmesi meşrulaştırılmaktadır. Her dönem farklı gerekçelerle meşrulaştırılan gözetim iktidarı, Türkiye'de Milli Güvenlik Gizli Belgesinin tanımlamalarına uygun olarak kimi dönemde solculara, Kürt ve Alevi yurttaşlara kimi dönemde şeriatçılara yönelmiştir. Günümüzde, 11 Eylül saldırısı ile yaratılan korku ile özgürlüklerin küresel çapta kısıtlanması için meşru zemin yaratılmıştır. Tüm ulus devletler terör bahanesinin arkasına sığınarak iktidarlarını sağlamlaştıracak kurumsal ve yasal zeminin kapsamını genişletmektedirler. Zaman zaman yükselen daha fazla özgürlük talepleri, bir şehrin orta yerine, bir metro istasyonuna rastgele atılan bombalarla, terör tehdidinin sürdüğü hatırlatılarak susturulmaktadır.

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört ya da 2011

Bentham'ın mimari keşfinin uygulanmasının politik ve sosyal olarak sonuçlarının nasıl bir şey olacağını gösteren başyapıt ise 1949 yılında George Orwell'den gelmiştir. Orwell "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört" adlı bu eserinde,

tek partili yönetimin zaferinin, önlem alınmadığı takdirde adım adım totalitarizme gidişini, karşı bir şey yapılmadığı takdirde geleceğin karanlık olduğunu çarpıcı bir biçimde anlatmaktadır. Yazar 1945’de yazdığı “Hayvan Çiftliği” (2010) adlı siyasi hicvinde ise bu karanlık geleceğe giden yolların her bir taşının nasıl döşendiğini adım adım anlatmıştır. Kitapta, çiftlik sahibine karşı ayaklanarak devrim yapan hayvanların arasından domuzların, iktidarlarını sağlamlaştırdıklarında diğerlerine karşı nasıl despotikleştiklerini anlatmaktadır. Bir kurgu olarak kaleme alınan bu iki kitap, şüphesiz sadece yazarın hayal dünyasının genişliğini göstermemektedir. Yazarı bu iki kitabı yazmaya iten bazı tarihi olaylardır. Stalin’in diktatörleşmesi, Hitler ve Mussoli’nin emniyet supapları yok edilmiş bir demokratik rejimin çıktıkları olarak tarih sahnesinde belirmeleri, üçünün birden İspanya’daki devrim girişimini engellemeleri gibi, tarihi gidişin karanlık yönü, yazarı negatif bir toplum ütopyası kaleme almaya itmiştir.

Orwell’in (1984) "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"ü, egemenliğin tek bir ‘parti’ye ait olduğu Okyanusya diye bir ülkede olup bitenleri anlatmaktadır. Okyanusya’da dört bakanlık vardır. Doğruluk Bakanlığı, haberler, eğlence, eğitim ve güzel sanatlarla; Barış Bakanlığı, savaşlarla; Sevgi Bakanlığı, yasaları ve düzeni korumakla; Bolluk Bakanlığı ise ekonomi ile ilgilidir. Parti, gerçek yüzünü gizlemek için dili alışılmış kodlamaların dışında bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Halk yoksulluktan kıvrınmaktadır fakat ekonomi bakanlığının adı Bolluk Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Gerçekleri tahrif etmekle görevli bakanlığın adı ise ismiyle tezat bir biçimde Doğruluk Bakanlığıdır.

Doğruluk Bakanlığının görevi, partinin gerçeklerinin sürekli üretimini yapmak ve bunun toplumun gerçeğiyle yer değiştirmesi için gerekli faaliyetleri örgütlemek ve yürütmektir. Gerçeklik sadece değiştirilmekle kalmamakta, aynı zamanda tarih yok edilmektedir. Romanın kahramanı, görevi tarihi silmek ya da değiştirmek olan, Doğruluk Bakanlığında çalışan Smith adında bir elemandır. Herkesin her an ve her yerde izlendiği Okyanusya’da, bu elemanın görevi, *buharlaştırılan* (romanda ortadan kaldırmak anlamında kullanılıyor) düşünce suçluları ile ilgili doğru bilinen yazılıp çizilmiş ne varsa hepsini tahrif ederek değiştirmektir. Yok edilen kişilerin kişisel geçmişini hemen silecek her türden propaganda ve komplo, tarihi silme görevinin kapsamı içindedir. Tarih, sistematik olarak yok edilip yerine yenisi yapılmalıdır. İktidarı yalanlayacak her düşünce, daha doğmadan boğulmalıdır. Tarihsel hafıza, bilinçli olarak yok edilmelidir. Buharlaştırılanlar hakkında uydurulan yalanlardan gerçekmiş gibi bahsedilecek, sistematik olarak silinen toplumsal hafıza icat edilen yeni gerçekliklerle (yalanlarla) doldurulacaktır. Bu Bakanlıkta bir de *Roman Dairesi* vardır. Bu dairenin görevi, önceden yazılmış kitapları yok etmek ya da onların temel kavramlarını bambaşka anlamlar yükleyerek yeniden yazmaktır.

Okyanusya'da ekranlar sürekli açıktır ve Bolluk Bakanlığında biri ekranda sürekli ekonomik durumun iyiye gittiğine dair bazı veriler sıralamaktadır, görünen veriler, tam tersini gösterse bile... Açık olan ekranlardan, devletin başka ülkeler karşısındaki başarıları sürekli tekrar edilmektedir. Okyanusya'da birçok şey gibi, aşk da yasaktır. İnsanların tutku ile bağlanabilecekleri her şey ile bağları kopartılmaktadır. Aşkın yasak olması, insanların aşık olmasına engel değildir. Bir gün Smith de aşık olur. Ekranlarla çevrili Okyanusya'da aşkını hiç seslendirmeden, mimiklerini bile kontrol ederek yaşamak zorundadır. Smith bir şeylerin iyi gitmediğinin farkındadır, fakat hafızasında sağlıklı bir insan ya da topluma ilişkin her hangi bir bilgi ya da yaşanmışlık kırıntısı bulmakta zorlanır. Doğru, iyi, farklı ve rejimle uyumlu olmayan her şeyin zihninden silinmiş olduğunu fark eder. Kafası bomboş gibidir. Toplumsal hafızayı yok etme politikaları doğrultusunda, kitaplar da tahrif edildiği için, halkın içine karışıp mevcut düzene karşı bir bilinç yakalayabileceğini umduğu her yere girip çıkmaya başlar. Amacı, *devrimden önce acaba hayat nasıldı*, onu öğrenmektir. Bir umut, ellerinde bir gazete bir araya gelmiş hararetle tartışan insanların yanına koşar, insanların sadece piyango sonuçlarını tartışmakta olduğunu görür. İçinden geçtiği semtlerden birine bir roket düşer, insanlar ölür, sağ kalanlar sanki hiçbir şey olmamış gibi kapaklandıkları yerden kalkıp günlük işlerine devam ederler. Bir yerde bağrışan bir kalabalık görüp, *bir başkaldırı olabileceğini düşünerek* heyecanla o yöne koştuğunda, insanların çılglık çılgınlığa bedava dağıtılan malları kapışmak için birbirini ezdiğini görür. İnsanların içinde buldukları gerçeklikle tümüyle bağları kopmuştur. *Tek parti iktidarından önce acaba Okyanusya'da hayat nasıldır?* Ne yapsa bunun izine rastlayamamakta, başka bir hayat tasavvuruna ilişkin zihninde koca bir boşluktan başka bir şey bulamadığı gibi, sokakta da farklı bir dünya tasavvuru olan insanla karşılaşma umudunu giderek yitirmektedir. Gerçeği arama ısrarı, sonunda onu da *Büyük Biraderin* pençesine düşürür. En gelişmiş çeşitli ceza politikalarının üzerinde uygulanması sonucunda, salıverildiğinde aslında mevcut rejimle hiç bir sorunu olmadığını şaşarak fark eder. İşte Foucault'un "normalleştirme" dediği şey tam da budur.

Okyanusya mı? Türkiye mi?

Nasıl da tanıdık değil mi anlatılan her şey, sanki romanda adı Okyanusya olarak geçen ülke 2011 Türkiye'sidir. *Aşk yasaktır*. Aşkı dışa vurarak yaşayan gençleri, kimi zaman İETT şoförü, kimi zaman polis, kimi zaman sokaktan geçen herhangi biri tartaklayabilmektedir. Bunu yapmak için, illa rejimin görevli bir elemanı olması gerekmemekte, *normalleştirilen* toplum üyeleri, kendileri kadar hızla normalleşmeyen ya da hiçbir zaman normalleşmek istemeyenlerin polisi olma işini gönüllü olarak üstlenmiş

bulunmaktadır. Heykel yapmak yasak değildir, fakat *çirkin ya da müstehcen heykeller yapıldığında kaldırmak farz olmaktadır*. Bunların meydanlarımızda kalmasında ısrarcı olanlar “zaten gıcık oluyordum” gibi *yersen* gerekçelerle hayati tehlike yaratılarak razı edilmektedir. *Kitap yazmak yasaktır*. Yazanlar, rejimin bekçileri tarafından *buharlaştırılmakta* ya da *normalleştirme* kamplarına alınarak 8-10 yıl diğer insanlardan ayrı tutularak normalleşmeleri beklenmektedir. Gözaltına alınan kitaplar, sürekli açık ekranlardan suç aleti silahlarla birlikte sergilenmekte, kitapların içine olmayan paragraflar sokuşturulmuş hali yayınlanarak, tutarlılıkları ve iddiaları karikatürize edilmektedir. İnsanlar, tam karşısında oldukları şeyleri yapmış oldukları iddiasıyla yargılanmakta, hayali bir şeyi ispat etmeye zorlanmaktadır. Sürekli borç alarak yaşanan, üniversite hocalarının maaşının asgari geçim indeksinin altında seyrettiği ülkede, düzenli olarak ekranlardan dünyanın bilmem kaçınıcı ekonomisi olduğumuz, Türki ülkelerden sonra Orta Doğu ülkelerinin de büyük ağabeyi ve biricik rol modeli olduğumuz, asıl Avrupa’nın bir gün bize yalvaracağı salvaları haykırılmaktadır. Solun kavramlarının içi boşaltılarak, bambaşka gerçekliklere atıfla bu kavramlar, sağ partiler tarafından yeni liberal düzenin hegemonyasını pekiştirmek amacıyla söylemlerinde kullanılmaktadır.

Fikir suçlarının terör kapsamına alınması suretiyle yazarlar ve basın mensuplarının gözaltı sürelerinin 10 yıla kadar uzatılması; eğitimin, sağlığın ve sosyal güvenliğin özelleştirilmesi hep demokrasi adına meşrulaştırılmakta ve yasalaştırılmaktadır. Foucault’nun öngördüğü cezalandırma iktidarının kontrol ve uygulama mekanizmalarıyla, Orwell’in “Bin Dokuz Yüz Seksen Dört” adlı eserinde örneklediği yaşam biçimi, günümüz Türkiye’sinde olağan bir şey olarak birebir hayata geçirilmektedir.

Zihinler Bulandırılarak Toplumsal Belleğin Tahrif Edilmesi

Eserlerinde Klasik dönemlerden itibaren cezalandırma iktidarının serüvenini inceleyen Foucault’nun, normalleştirme politikalarının uygulandığı kurumların sadece cezaevleriyle sınırlı kalmayacağı yönünde endişesi, Türkiye’de neredeyse her gün yeniden acıtıcı bir biçimde gerçeğe dönüşmektedir. Modern toplumun bütün kurumları, sisteme uyumlu ve uysal insan üretmek için, doğdukları andan itibaren bireyler üzerinde, çok çeşitli yollarla normalleştirme iktidarlarını uygulamaktadırlar. İfade özgürlüğüne en ağır cezalar verilerek, zıvanadan çıkan düzenin adaletsizlik ve haksızlıklarına yapılan tanıklıkların bilinmesi, paylaşılması önlenmekte, medyanın aralıksız sürdürdüğü dezenformasyon vasıtasıyla, toplumu bilgilendirenler üzerinde bilinçli bir şüphe bulutu oluşturulmaktadır.

Kamuoyunda en başından beri ceza muhakemeleri usulü bağlamında tartışılan bir davanın, başlangıçtaki amacından saparak McCarthy dönemindeki gibi cadı avına dönüşmesi, dava ile ilgili ilk bilgileri-belgeleri ortaya çıkaranların, döndürülüp dolaştırılarak dava konusu örgütün üyesi olmaktan içeri alınması size de Okyanusya'daki Doğruluk Bakanlığı'nın uygulamalarını hatırlatmıyor mu? Ya henüz yayınlanmamış kitapların başına gelenler, ne kadar da Doğruluk Bakanlığı'nın Roman Dairesinin uygulamalarına benziyor değil mi? Ya Hrant Dink'in, Münevver Karabulut'un, Pınar Selek'in mahkeme sürecinde yaratılan bilgi kirliliği? *Bin dokuz yüz seksen dört*'teki tabirle *buharlaştırılan* aydınlar, gazeteciler... Örnekleri çoğaltmak mümkün. Bu kadarını hatırlayabildiğimize göre, herhangi bir Okyanusya vatandaşına göre hala şanslı sayılabilir miyiz? Zihinlerimizi periyodik iğfalenden, sistemli dezenformasyon bombardımanından bir parça korumayı başarabilmişiz, henüz! Yapacak bir şeyler henüz var demek ki. Neyle suçlandığını bilmeden içeride depolanan insanların sayısı sürekli arttığına göre, hapishanelerin sadece suçluların değil, düzene muhalif olan herkesin depolanması amacıyla oluşturulmuş kurumlar olduklarını söyleyen Foucault haklı demek ki. Kapitalizmin bütün diğer kurumlarının çeşitli düzeyler ve cephelerde normalleştirme kurumları olarak işledikleri konusunda da şüpheyeye mahal yok.

Elektronik Gözaltından Biyolojik Kontrole Uzanan Tehlikeli Gidiş

Günümüzde Panoptikon modeline rahmet okutacak tekniklerle yaşamımızın en mahrem köşelerini 24 saat denetleyen, kaydeden ve fişleyen elektronik gözetim ve onu destekleyen cezalandırma iktidarındaki hızlı dönüşümleri dikkate alacak olursak, panoptik modelin hapishanelerle sınırlı kalmayacağı öngörüsü nedeniyle zamanında hayli eleştirilen Foucault'yu haklı çıkarmak için çok çaba gösterildiğini inkar etmemek lazım.

Modern toplum yaşamı, örgütlü bir yaşamdır. İnsanların yaşamı, doğdukları andan itibaren hastanede tutulan doğum kayıtlarından başlayarak, nüfus idaresinin, vergi dairesinin, belediyenin, sosyal güvenlik kuruluşlarının, alışveriş merkezlerinin, otellerin topladığı kişisel dökümanlarla sürekli kayıt altına alınmaktadır (Strati, 2000). Tilly, modern devletlerin kurucularını bu nedenle kağıt tüccarları olarak nitelermektedir (Giddens'ten akt. Dolgun, 2005: 86). Ulus devletlerin kendi vatandaşlarını sistematik olarak gözlemesinin yanı sıra, ABD ise kürenin efendisi olarak bütün dünyayı gözlemektedir. ABD, 1952'de Truman'ın direktifi ile kurulan NSA'nın (Ulusal Güvenlik Ajansı) uyduları ve akıllı yazılımlarla küresel gözetim yapmaktadır. Bugün dünyamızın çevresinde yüzlerce gözetleme-dinleme uydusu dönmektedir. Uydularla toplanan veriler, internet teknolojisiyle bilgisayarlara aktarılmakta uygun

yazılımlarla anlamlandırılarak (Dolgun, 2005: 124) iktidarların kullanımına sunulmaktadır.

Günümüzde, Microsoft'un yazılım programlarının içindeki casus yazılımlar ile gizli belgelerin Amerikan istihbaratına aktarıldığı şüpheleri, birçok ülkenin bu işletim sistemlerinin kullanımını ülkesinde yasaklama kararı almasına neden olmuştur. Kanada Hükümeti Microsoft'un yazılımlarının içindeki arka kapıların NSA ile şifrelenmiş alana açıldığını, bilgilerin bu görünmeyen kapılardan ABD istihbaratına aktarıldığını tespit etmiştir. Araştırmalar, Microsoft'un kuruluşundan itibaren NSA tarafından maddi ve teknik olarak desteklendiğini, şirket bünyesindeki R&D Team adlı departman çalışanlarının da NSA elemanları olduğunu göstermektedir (Ersanel'den akt. Dolgun, 2005:132-33).

Microsoft'un casusluğunun açığa çıkması üzerine, ABD veri güvenliği sağlama bahanesiyle 1993'te çıkardığı bir kararname ile, bilgisayarlara ve telefonlara "clipper" adlı bir çipin takılmasını zorunlu tutmuştur. Veri güvenliği sağlayacağı iddia edilen bu çipin aslında başka bir casusluk kanalı olduğunun anlaşılması, sivil toplum örgütlerini ayaklandırmış, hükümetin geri adım atmasına neden olmuştur. Bütün bunlar üzerine, bir veri güvenliği yazılımını internette ücretsiz olarak halkın kullanımına sunan Phill Zimmerman adlı şahıs acilen tutuklanarak silah kaçakçılığı ile suçlanmıştır (Dolgun, 2005: 135).

NSA'nın evlerimize soktuğu bir başka Truva Atı, Promis işletim sistemidir. Bu program sürüklenme ağları yoluyla, bütün ağlardaki verileri tek bir ağ üzerindeymiş gibi kullandırarak gözetimin sınırlarını inanılmaz genişletmiştir. Promis vasıtasıyla, elektrik, su, telefon, maliye, oteller, bankalar, havayolları, sigorta şirketleri gibi sürüklenme ağına bağlı bilgisayarlar aracılığıyla, hedefteki kişinin günlük telefon, elektrik, su tüketimi, nerelere harcama yaptığı, tüketimlerindeki ani artış ve düşüşler analiz edilmekte ve başka evlerdeki artış veya düşüşle korelasyon kurularak evlerdeki kişi sayısındaki artış ve eksilişler üzerinden yurt çapında ilişkiler ağı belirlenmektedir. Aynı sistemle, internet üzerinden örgütlenen protesto eylemlerine ve destek için açılan imza listelerine destek veren kişiler, örneklem listeline yakalanmakta ve devlet düşmanı olarak gruplanmaktadır. Bir protesto eylemine entelektüel kaygılarla, barış yanlısı kaygılarla destek verenle eylemi bizzat yürüten arasında herhangi bir fark gözetilmeksizin insanlar fişlenerek etiketlenmektedir. Mossad tarafından 1984 yılında sağlanan bu programla, öğretim üyesi, öğrenci, gazeteci, entelektüel binlerce insan sürüklenme ağları yoluyla fişlenerek ordu tarafından yok edilmiştir (Koch ve Sperber'den akt. Dolgun, 2005: 137).

Promisin daha gelişmiş bir versiyonu ise Echelon'dur. Promis'ten farkı sinyal istihbaratına görüntüyü de eklemiş olmasıdır. Echelon kişileri, ses ve fiziki özelliklerinden tanıyabilmekte, cebinde telefonu olduğu, kartla harcama yaptığı sürece adım adım her yerde takip edebilmektedir. Almanya ve ABD bu uygulamaları hayata geçirmiş durumdadır. ABD'de sivil toplum kuruluşlarının seslerini yükseltmeleri üzerine Savunma Bakanlığı eski danışmanının açıklaması nasıl bir dünyada yaşadığımızı göstermesi açısından ibret vericidir. Danışman Goffney, *kamuoyu desteğinin sağlanması için yeni bir terörist saldırının daha yaşanmasının yeterli olacağını* belirtmiştir. Hatta *insanlardan haklarının çiğnenmesi için bu yönde bir talep bile oluşabileceğini* belirtmiştir (Dolgun, 2005: 139, 141, 147-48).

Echelon'u aratacak biyometrik sistemler ise yoldadır. Bu sistemler, göz rengi, parmak izi, DNA kopyalaması gibi biyolojik özelliklerin bilgisayarlar tarafından tanınmasına dayanmaktadır. Biyometrik gözetimin uygulaması IBM firmasının "blue eyes" yazılımı ile başlatılmıştır. Bu yazılımla, kişilerin ziyaret ettikleri sitelere gösterdiği haz, acı vb duygusal tepkileri kaydedilmektedir. Tabii bu yazılımların yaygınlaştırılması, bu yolla suçluların yakalanacağı savıyla meşrulaştırılmaktadır. NSA'nın yatırım yaptığı projelerden bir diğeri ise insan beyninin elektro manyetik frekansının şifrelerinin çözülerek düşüncelerinin ve eylemlerinin uzaktan kontrolünü hedefleyen nöroteknoloji projesidir. Proje, 149 alt proje ile birlikte yürütülmektedir. İnsanlara uzaktan komutlarla suikast yaptırabilme, akıl sağlıklarını bozma, aşırı derecede intibaksızlık yaratma, kişileri cinayet ya da intihara sürükleyen enerji tacizleri vb. total kontrol hedefleri bu projelerin kapsamındadır (Dolgun, 2005: 149-154).

Amerika'da halen yürütülen "İnsan Beyni Projesi" kapsamında ise, deneklerin beynine FM kanalıyla sinyal nakletme kapasitesine sahip elektrotlar yerleştirilerek insanları robot gibi uzaktan yönetme deneyleri sürdürülmektedir (Viktorian'dan akt. Dolgun, 2005:155). ABD'de bir şirket deri altına yerleştirilecek çipler için hükümetten izin istemiştir, İngiliz Hükümeti tarafından ise cinsel suçları önleme bahanesiyle benzer bir girişimde bulunulmuştur. 7 Temmuz 2004 tarihli Hürriyet Gazetesinin haberinden öğrendiğimize göre Microsoft, "insan derisi üzerinden veri aktarımı" patentini çoktan almıştır. Tüm verilerin deri üzerinden vücuda yerleştirilecek bir çipe aktarılacağı bu sistemin hayata geçirilmesinin, insanların sağlığının uzaktan kontrol edileceği mülahazalarıyla meşrulaştırılarak, sağlık hizmetleri pazarlaması kapsamında pek yakında yaygınlaştırılacağını bekleyebiliriz.

Türkiye Muasır Medeniyetlerin Eriştiği Seviyeden Hiçbir Zaman Geri Kalmamıştır

Türkiye’de de internet, iktidarların yoğun ilgisini çeken bir alan olmuştur. Enformasyon teknolojilerinin çok işe yaradığını gören iktidarlar, giderek daha iyi gözetim sağlayacak tedbirler almaktadır. Örneğin öğretim süreci, vatandaşın teknoloji kullanma becerilerini arttıracak şekilde düzenlenmiş, vatandaşlık, vergi ve sosyal güvenlik numaraları birleştirilerek, vatandaşların doğumundan ölümüne kadar tek numarayla tüm işlemlerinin izlenmesinin sağlanması, adres sisteminin tek yerde tutulması, daha etkin gözetim stratejileri olarak uygulamaya sokulmuştur. E-devlet ve Mernis projeleriyle vatandaşlara ait bilgiler belli aralıklarla güncellenmekte, tüketici profilleri, kredi kartları, ATM’ler yoluyla insanların izlenmesi, çalışanların kameralarla çalışma tarzları ve tüketimlerinin izlenmesi, telefonlarının dinlenmesi, e-postalarının okunması ve belli sürelerle kaydedilmesi gibi aşıkâr gözetim faaliyetlerinin yanı sıra, ülkemizde de dünyadaki gözetim teknolojilerindeki gelişmeler yakından izlenerek insanların özgürlük alanını daraltıcı düzenlemeler aynen kopyalanmaktadır.

Aktüel Dergisi’nde (1997) yayınlanan dosyada iddia edildiğine göre, Promis’in pazarlandığı yüze yakın ülke arasında Türkiye’nin de olduğu belirtilmektedir. Aktüel Dergisi, Promis’in marifetleri üstüne araştırmalar yapan veya yargıya bilgi sağlayan dokuz ABD vatandaşının öldürüldüğünü bildirmektedir. Dosyada, Dünya Bankasının, 1980 yılından bu yana Japonya, İsviçre, Fransa ve Almanya’daki bankalarla koordinasyon sağlama isteğinin Promis’in NSA bağlantısı nedeniyle reddedildiği, Türkiye’nin de, sırf bu nedenle geçmişte IMF ile yaptığı stand-by anlaşmalarında bankaları muaf tuttuğu belirtilmektedir. Dosyada, Türkiye’nin Promis programını aldığı tarihten itibaren, tarihinde hiç görmediği krizleri yaşadığı ve yine tarihinde göremeyeceği krizlere doğru gittiği söylentilerine yer verilmiştir.

T.C. Google Arama Motoru Müdürlüğüne

Devlet, bir yandan internet üzerinden topladığı verilerle vatandaşın özgürlük alanını daraltıcı kişiselleşmiş müdahalelere imza atarken bir yandan da, çoğulcu ve görece demokratik bir bilgi paylaşım ortamı sağlayan internet kanalıyla iktidarın kontrolünde olmayan bilgilenmenin, ortak eylemin önünü kesmek üzere totaliter rejimlerde görülebilecek türden yoğun yasaklamalara gitmektedir. YouTube, GeoCities ve bazı Google sayfalarının da bulunduğu 3.700 internet sitesi keyfi ve politik amaçlarla yasaklıdır (<http://www.maxicep.com>). Youtube video paylaşım sitesinin Türkiye’den erişimi 2,5 yıl kapalı kalmıştır. Açıldığından bu yana da sorunsuz girilemediği yakınmaları sürmektedir.

Türkiye’de internetle ilgili düzenlemeler yapan, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) site sansürlemesiyle meşhur olmuştur. 22 Ağustos 2011 tarihinde yürürlüğe sokmaya çalıştığı düzenlemenin herkesi ulusal bir filtreye (sansüre) tabi tutacağını duyurmuştur. Bu tasarı hayata geçerse internet aboneleri aile, çocuk, yurtiçi veya standart adlı paketlerden birini tercih etmeye mecbur kalacak, Standart aboneler olağan şüpheli haline gelecektir. BTK Başkanı Tayfun Acarer, güvenli internet hizmeti için servis sağlayıcılara 22 Ağustos’a kadar süre tanımıştır (HaberTürk, 2011). Bu zorunlu uygulama, ister istemez ABD’nin 1993’te veri güvenliği sağlama bahanesiyle “clipper” uygulamasını zorunlu tutmasını akla getiriyor. Bilindiği gibi “clipper” in daha güvenli olmak bir yana devletin vatandaşlarına zorla pazarladığı casus bir yazılım olduğu anlaşılınca tepkiler nedeniyle uygulanamamıştı.

Geçen ay açıklanan İnternette Özgürlük Raporunda, Türkiye’nin zaten kötü olan puanının 3 puan daha arttığı, 22 Ağustos tarihinden itibaren ise Çin, İran, Küba gibi ülkelerle birlikte dünya sıralamasında sonlara düşeceğimiz belirtilmektedir. 22 Ağustos’tan itibaren hangi profilde olunursa olunsun, ancak BTK’nın uygun gördüğü şekilde internete ulaşabileceği hatırlatılmıştır. Filtreyi aşmak ya da aşmaya çalışmanın suç sayılacağı ve internet servis sağlayıcılarının filtrelerin aşılmasını engellemekle sorumlu tutulacağı, aksi takdirde büyük para cezaları verileceği duyurulmuştur (<http://www.atauniv.com>).

Yeni yasaklardan biri de Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’ndan 27 Nisan 2011’de servis sağlayıcılara ve hosting firmalarına gönderilen tebliğde sıralanan 138 kelimeyi içeren alan adlarına getirilen yasaklamadır. NTVMSNBC’nin haberine göre, günlük yaşamda sıkça kullanılan pek çok ‘sıradan’ sözcüğü de içeren yasak listesine göre 90 bin sitenin kapatılabileceği belirtilmektedir. Sakıncalı bulunan siteler arasında emlakçılar, yemek siteleri ve bazı dergilerin siteleri de bulunmaktadır (<http://www.yenimedyaaduzeni.com>).

Bir distopya örneği de bizden. Haftalık mizah dergisi Penguen’in (2008) iki buçuk yıl önce 319’uncu sayısında Selçuk Erdem ve Hakan Karataş imzalı bir karikatüründeki *yok artık* dedirten kara mizah, yeni uygulamalarla gerçeğe dönüşmektedir. İnternet yasakları ile dalga geçen Penguen, o zamanki yasaklar sonrası, internette arama yapabilmek için BTK’nın mantığıyla hicveden bir form geliştirmişti. Karikatüre göre, arama yapmadan önce bu dilekçeyi doldurarak aşağıdaki bilgileri cevaplamamız gerekmektedir. Diyelim ki anahtar sözcüğünüzü 20 kez değiştiriyorsunuz, bu durumda 20 kez bu formu doldurmanız gerekiyor. Form dilekçe şöyle:

T.C. Google Arama Motoru Müdürlüğüne,

- 1.Aramak istediğiniz sözcüğü yukarıdaki kutuya okunaklı olarak yazınız.
- 2.Bu sözcüğü bulmanız halinde ne amaçla kullanacağımızı ayrıntılı bir şekilde anlatınız.
- 3.Daha önce bu sözcüğü aradınız mı ya da ailenizde arayan var mı, belirtiniz.

Ad-Soyad

T.C Kimlik No :

Adres :

Aslında hala özgür sayılabiliriz, çünkü henüz bir ağa bağlanıp bağlanmamayı seçme özgürlüğüne sahibiz, fakat bunu da zorunlu hale getirecek şekilde işletim sistemlerinin sadece ağ üzerinden çalıştırılabileceği sistemler üzerinde çalışılmaktadır. İnsanların kendisi ile kurduğu ilişkide bile kontrollü olmasına neden olan bu sürekli gözleniyor olma durumu ve sokakta içki içememek, argo konuşmamak gibi fiilen uygulanan saçma-sapan yasaklar, toplumu giderek paranoyaklaştırmaktadır. İşyerleri, evler, okullar, sokaklar, hastaneler, postaneler, cezaevleri ve bilumum diğer kurumlar aralıksız elektronik gözetim altında tutulmakta, bu araçlarda toplanan en mahrem bilgiler ise, ağ üzerinden pazarlama yapan kuruluşların eline geçebilmekte, alınıp-satılmakta, şantaj aracına dönüşebilmektedir. Çok mahrem anları kaydedilerek şantaj yapılan insanların işledikleri cinayetler, küçücük çocukların ses ve görüntü kayıtlarıyla düşürüldüğü tuzaklar, artık üçüncü sayfa haberi bile olmaktan çıkıp sıradanlaşmıştır. İnsanların yaşamları, tuzak haline dönüşen elektronik görünürlüğün tehdidi altında tutsak hale gelmiştir. Mahpusluk sistemi, yeni gözetim teknolojileriyle hapisanelerin çok ötesine uzanmıştır. Artık mahpus bir toplum doğmuştur.